Valerica DRAICA

Tradiție și evlavie în creația lui Ioan Alexandru (studiu stilistic)

V.D. – lector universitar doctor, Universitatea din Oradea. Domenii de interes: istoria limbii române, sociolingvistica.

Poezia lui Ioan Alexandru, de până la *Imne* (1975), este o introducere în lumea țărănească, în universul rural românesc, unde viața cotidiană se împletește strâns cu credința, cu legea, într-un mod ce amintește de ortodoxismul popular, folcloric, la care au apelat și poeții Nichifor Crainic sau Radu Gyr, chiar Lucian Blaga, Aron Cotruș și Octavian Goga.

Pe toată întinderea ei, lirica lui Ioan Alexandru este o expresie tipică a sufletului rural, a lumii satului văzut ca centru al universului, cadrul experiențelor sale existențiale și prag al credinței. Sufletul satului îl modelează și-l inspiră, el însuși fiind urmaș de cântăreți dieci, în stranele bisericilor ardelene: „frenetic în fața orișicui / Și-s pregătit de jertfă în fiecare clipă, / Că nu mă tem de-acum de spada nimănui / Și fiece idee a mea e cu aripă” (*Autoportret*).

În volumul *Cum să vă spun* (1964), poemul emblematic este *Mânzul*, care, dincolo de naturaleța amintirii unui tânăr țăran aflat la sfârșitul studiilor universitare, care înlesnește, prin intervenția sa, pe când abia ieșea din copilărie, ivirea pe lume a unui animal; face trimiteri adiacente la nașterea biblică și la profunda legătură care se stabilește între ființă și

BDD-A20698 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:23 UTC)

pământ, prin năvala simțurilor și spectacolul instalării vieții: „Eram pe câmp, când răsăritul soare / Întemeia în mine, stingând, o nouă zi. / Întinsă pe pământ o iapă înspumată / Gemea așa de gravă și necheza ușor. / Mi-am suflecat cămașa, îngenuncheai îndată/ Și cum știui am dat un ajutor... / Dar presimțea lumina cum dă în el năvală, / Și arborii pădurii din depărtare, hăt, / Îi frământau auzul trăsnind pe verticală: / Râuri veneau în goană cu străluciri de stea / Și vânturi cu miresme de ierburi necosite, / Și dintre toate-acestea mai iute se-afirma / Pământul – el vorbea cu mânzul prin copite!" (*Mânzul*).

Prin întreg materialul de inspirație, atitudine și sensibilitate, volumul *Cum să vă spun* se încadrează în tradiționalism, într-un tradiționalism ce include însă modernismul. Notele elegiace și patriarhalismul nu reproduc nici neoromantismul, nici sămănătorismul, ci se armonizează cu melosul cantilenei simboliste sau obiectivează expresia printr-un clocot de vitalitate, prin frustețea limbajului sau elementaritate: poetul bea lapte din șiștar, cuprins de fiori, și gâtlejul îi pocnește, strașnic, de plăcere; împlântă cuțitu-ntre pahare, oșenește; bea ardelenească țuică...

„Tradiționalism nesămănătorist, deci, tradiționalism modernizat prin simbolism, pe o latură, iar pe cealaltă prin expresionism. L. Blaga este prezent în tot volumul, difuz. Intermitent și M. Eminescu"[1]. Remarcabile, în acest sens, sunt versurile din poezia *Cântec*: „La marginea drumului trăiește izvorul / Îndrăgostit de stele. / Noaptea îl poți auzi / Din prund / Suspinând după ele".

Aceleași remarci le putem face și dacă citim versurile din *Cum să vă spun*: „Somnul meu e numai corăbii, / Visele tale numai ape, / Vântul continuu ne mână / Ținuți de aproape".

Ușoarele note expresioniste sunt accentuate în volumul următor, *Viața deocamdată* (1965), în care reîntâlnim același fond rural și aceleași aluzii vag religioase. Semnificativă, în această direcție, este poezia *Coborând*: „Pe arătura neagră coborând în jos – / de-o parte cerul întunecat la apus / și negru de piatră la răsărit. / În groapa aceea de nord, / unde ajungi frânt de oboseală și plângând, / trăiește casa noastră / împrejmuită cu sânge. / În cumpăna fântânii / tatăl meu răstignit / pârghia

BDD-A20698 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:23 UTC)

subțire e mama tânără / înșurubată în brațele lui noduroase de lemn. / Și izvorăsc din pieptul strămoșilor / izvoarele eterne. / Și vremea / ne face una cu pământul. / În lumina lămpii la grindă, / noaptea, cei trei prunci în cămăși albe / ard prin geamurile de piele umflată, / Și într-un colț, / o ladă stranie, / cu zile și nopți / ce ni le bate o secure cosmică în cap / ca pe niște piroane ruginite" (*Coborând*).

O imagine a părinților apare, în acest peisaj, brusc, cristică și zguduitoare, iar munca fără răgaz devine un supliciu, mereu reînnoit.

În *Cosmosul meu* însă imaginea este la polul opus, Ioan Alexandru ne oferă o viziune paradisiacă, de spațiu mioritic, un topos ardelean explicit, amintind de poematica descriere a lui N. Bălcescu: „E o pășune în Ardeal cu arbori străvechi / înnegriți de umbră și de scorburi mari / cu viespi și roiuri de furnicare / și muri copți când grâul dă în pârgă. (...) / Pe dealuri ard noaptea urme de picior desculț / aprinse de lună, și colibe de lemn pe roți / ciurdarii visează mereu râpa aceea prăbușită / de un cutremur la începutul pământului. / Crește iarba până la burta cailor / Și flori de toate neamurile se împreună / una cu cealaltă aici" (*Cosmosul meu*).

Deși stilizat oarecum impresionist, tabloul are o tentă mai curând expresionistă (*Aceeași fată*, *Elegie*, *Femeile*, *Armăsarii*, *Spre miazănoapte*, *Prietenilor mei*) – femeile: „Sunt așa multe strânse laolaltă / Că le cresc aripi la margine de sat / Și pleacă-n zbor în stoluri mari pe câmpuri uriașe. (...) / C-un măr în mână și c-o lumânare, / C-un ursuleț și-o vulpe de carton" (*Elegie*).

Poetul este atras de spectacole onirice grotești, de solilocvii și confidențe pline de cruzime, într-un ciudat și incitant amestec de expresionism și suprarealism, ca în poemul *Pâinea.*

Un alt poem de aceeași factură este cel intitulat *Mâini*, unde imaginea oamenilor dintr-o casă presată de furtuni este deformată expresiv până la a-i transforma pe aceștia în niște simple brațe. Acumulările monstruoase, metaforele feroce în gâlgâirea lor, mișcările inverse în natură contribuie la realizarea viziunii expresioniste, deși modul de expresie al poetului este unul de narațiune liniștită, neliniară și liberă, care trece de la un element semnificativ la altul: „Cimitirul la noi e un pogon co-

BDD-A20698 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:23 UTC)

mun / Înconjurat cu gard de piatră, / Să nu se molipsească pământul rămas viu / În libertate. / Crucile de lemn după câţiva ani / Se lasă într-o parte şi mor apoi şi ele. (...) / Locul mormântului se şterge – / O iarbă sârmoasă se îndeasă pretutindeni / Ca părul pe capul feciorilor în nopţile de iarnă; / Când e plin cimitirul ochi de la un cap / În celălalt se reia totul de la început: / Groapa bunicului meu, poate groapa străbunicului meu, / Tatăl meu, peste bunicul meu / Şi tot aşa vechiul primar peste străvechiul primar – vechiul popă / Peste vechiul popă, / Vechiul sat peste străbunul meu sat. / La margini cresc pruni şi meri / Şi se văd flori mirositoare, / Aburul lor pătrunde în lucruri / Până departe. / Cei care vin în trecere pe la noi / Cu ceasurile îngropate în mâna stângă / Şi umerii plini de bătrâneţe se minunează ca în paradis!" (*Mâini*).

Dacă în poemul *Ca în paradis*, Ioan Alexandru prezintă cimitirul sătesc în mai multe *etaje* de surpare a generaţiilor, în *Omul,* avem de-a face cu un *bloc masiv*, peisajul care ni se propune fiind unul străbătut de două *personaje* (*Eul poetic* şi *Celălalt*) care, parcă, răbufnesc în pagină, într-o realitate intensă.

În alt loc, apare un tărâm de apocalips, pământul însuşi fiind ca o ţară pustie în care privighetorile au murit (*Nopţi*). Lipsa de sens a materiei nespiritualizate este cauza acestor scene contrastante. Concretul nu poate dobândi semnificaţii şi valori fără acţiunea ordonatoare a spiritului, cuvintele fiind, şi ele, mute şi îngheţate, ucigând lucrurile. „Cât infern în fiecare cuvânt!", exclamă poetul, convins fiind totuşi că lumea poate fi sacralizată prin cuvânt, lângă care stă ghemuit, aşteptând să se descătuşeze cenuşa Domnului, universul desacralizat devenind infern. Dar, continuându-şi în adânc propria negaţie, discutabil, acest infern poate fi convertit prin adeziunea la viaţă, prin recunoaşterea vieţii ca valoare supremă. Chiar devenind un Oedip, omul este dator să se nască şi chiar dacă viaţa este o eroare, ea trebuie trăită: „De-ar fi să-ţi ucizi nu tatăl, / Ci propria ta ţeastă zdrobind-o zi cu zi / sau fiicei tale-n pântec să-i otrăveşti odorul, / tot să te naşti pentru a fi, a fi. / Chiar dacă drumul duce nicăieri, / chiar de nu-i drum, ci numai o eroare. / Eroarea însăşi e un ce nebun, / Cum viaţa mea mi-e singura eroare" (*Oedip*).

Însă, cât timp sursele vitalului există, există şi posibilitatea regenerării, inclusiv în plan spiritual. Astfel, este contrapunctat tabloul apocaliptic

BDD-A20698 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:23 UTC)

prin semnalarea unei limpeziri care poate oferi șansa recuperării valorilor înstrăinate, a restructurării lumii sub regimul spiritului, în volumul *Vămile pustiei* (1969); de remarcat este lungul poem *Ascensiunea*, care are ceva din gravitatea Omului – într-un peisaj maritim care se înalță spre vămile de peste viață: „Eu încotro? Spre obârșii, ori spre margini? / Curg, asta știu, spre undeva, neliniștea mă duce / Acolo unde se opresc încremeniți toți călătorii / Și de unde cad apele pustiite-n dosul lumii".

Versul ultim, oricât de întunecos ar părea: „Și uite-aici e moartea șintâii zori de zi", cuprinde o grandioasă deschidere, care-l varsă pe Eu în univers, în lumina întâilor zori de dincolo de moarte.

Alteori, în acest volum care precede *Imnele*, un înger nevăzut „stă acolo în lumină / și cântă singur, bucuros / un imn ce nu se mai termină", prevestind marile descătușări, ca în acest fragment în care pământul este văzut ca o roză răstignită: „La început a fost pustia / Și în pustie era vânt / Și-n vânt ardea ascuns cuvântul / Și în cuvânt era pământ / Pământul nu era decât / Un trandafir în miez de noapte / Pe crucea liniștii uitat".

Desigur, elementele biblice și influența imaginilor din ortodoxia populară românească sunt evidente.

Paradisul chiar coboară în lume, în *Vămile pustiei* și, mai ales, în *Imnele bucuriei* (1973), Ioan Alexandru îndreptându-se spre altă lumină, metamorfozând spiritual trecerea de la o atitudine oarecum păgână la una creștină. Nu se poate spune că poetul a fost vreo clipă păgân, dar, până la *Vămile pustiei*, a privit sacrul din afară, punând la îndoială până și dogma creștină: „Iuda a trădat, Golgota a fost / biruită și învierea – eu nu pot jura / pe Dumnezeu că a avut loc" (*Poveste de iarnă*).

Acum însă poezia lui Ion Alexandru devine cântec spiritual, imnică în stil oratoric, înscriindu-se în spiritualitatea bizantină. Factorul declanșator al acestei schimbări este bucuria, o bucurie extremă, supremă, a iubirii în imperiul luminii celei fără de hotar, celebrată în tonuri de laudă sacrală: „Lumină lină lini lumini / Răsar din codri mari de crini / I-atâta noapte și uitare / Și lumile-au pierit din zare / Au mai rămas din veghea lor / Luminile luminilor" (*Lumină lină*) fiindcă: „E-atâta bucu-

BDD-A20698 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:23 UTC)

rie-n mine / Că am orbit nainte de a fi / Şi cu orbirea intru în lumină" (*Trisagion*).

Provocatoare de orbire, lumina lui Ioan Alexandru nu este una pământească, ci însăşi lumina necreată, lumina lină – logos sfânt, lumina veşnicei Triade, care-l transformă pe poet într-un vizionar. El trăieşte o experienţă analogă cu a lui Ioan Teologul, a lui Pavel sau chiar a lui Dante, din contemplaţia paradisului: „Treptat luminile s-au stins / Şi noaptea răsări fierbinte / Şi-am fost din nou răpit şi dus / Pe aripi tinere şi sfinte. (...) / Ochii blânzi veneau în jurul meu / Cu candele de mir uşoare / Şi-ncet se încheagă un Imn / Ţesut din lacrimi şi-ndurare. / Cuvânt nu mai era – şopteau / Doar adâncimi fără de nume / Cu roua umbrei luminând / Curat de dincolo de lume" (*Zbor curat*).

Lumina nepieritoare coboară peste fire, reactualizând sentimentul patriei, ca pământ transfigurat, cuprins în orizontul imaginilor sacralizate, ca tărâm sofianic, receptacol al splendorilor din împărăţia cerească: „Se-aud colinzi din răsărit / Noaptea senină sfânta noapte / Colindă clopote departe / E-o linişte fără de nume / Acum coboară ceru-n lume" (*Iubire*).

Plaiurile ardelene sunt inundate de cer, devenind magnifice, inefabile, emblematice, iar poetul îşi descoperă vocaţia de a revitaliza tradiţia creaţiei în spiritul artei cultice răsăritene.

Ioan Alexandru este un tradiţionalist cu accente moderniste. Asemenea altor poeţi, care au scris înaintea lui, el posedă şi cultivă anumite aspecte particularizante, între care nu lipsesc pitorescul local, lexic al inclusiv, teme şi motive ale folclorului regional, specificări de natură geografică, sentimentul de durere istorică, tratarea la modul bizantin a decorativului religios, iar stările exprimate nu sunt umilinţa şi extazul, ci reculegerea stăpânită, tinzând spre o luminozitate duminicală.

De asemenea, trebuie specificat că această primă etapă nu conţine decât întâmplător elemente religioase, religiozitatea poetului fiind în plină descoperire, elementele depistabile de acest fel ţinând, mai ales, de tehnică, adevăratul topos în care se mişcă poetul, fiind un sat de minuni, o lume rurală de care este legat prin toate fibrele fiinţei sale.

BDD-A20698 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:23 UTC)

Note

[1] Dumitru Micu, *Limbaje moderne în poezia românească de azi*, Editura Minerva, București, 1986, p. 131.

Bibliografie

1. *Cântarea Cântărilor*, studiu introductiv de Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Traducere din limba ebraică, note și comentarii de Ioan Alexandru, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
2. Ioan Alexandru, *Pământ transfigurat*, Editura Minerva, București, 1982.
3. Ioan Alexandru, *Căderea zidurilor Ierihonului sau Adevărul despre Revoluție*, Editura Valea Plopilor, Vălenii de Munte, 1993.
4. Ioan Alexandru, *Iubirea de patrie: Jurnal de poet*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978.
5. Alex Ștefănescu, *Istoria Literaturii Române Contemporane. 1941-2000*, Editura Mașina de scris, București, 2005.
6. Nicolae Manolescu, *Istoria Critică a Literaturii Române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.
7. Dumitru Micu, *Limbaje moderne în poezia românească de azi*, Editura Minerva, București, 1986.
8. Dumitru Micu, *Istoria Literaturii Române. De la creația populară la postmodernism*, Editura Saeculum I.O., București, 2000.

BDD-A20698 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 07:08:23 UTC)